

УДК 376.3+37.013

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2025.343098>

Наталія Матвєєва, кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри початкової освіти та освітніх інновацій
Карпатського національного університету імені Василя Стефаника
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8495-7074>

ОЦІНЮВАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ УЧНІВ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

У статті актуалізовано проблеми, пов'язані з оцінюванням навчальних досягнень учнів з особливими освітніми потребами. Розкрито головну мету оцінювання, проаналізовано його види. Встановлено, що зміст оцінювання полягає у систематичному оновленні даних про особливості навчальної діяльності учнів з особливими освітніми потребами з метою підвищення пізнавальної їх активності та сприяння унормуванню розвитку. Проаналізовано основні чинники впливу на ефективність оцінювання. Виокремлено засадничі принципи та вимоги щодо оцінювання навчальних досягнень здобувачів з особливими освітніми потребами відповідно до гуманістичної парадигми інклюзивної освіти.

Ключові слова: оцінювання; інклюзивне навчання; мотивація; адаптація; модифікація; доступність; пізнавальна активність.

Рис. 1. Літ. 5.

Nataliia Matveieva, Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor of the Pedagogy of
Primary Education and Educational Innovations Department,
Vasyl Stefanyk Carpathian National University
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8495-7074>

ASSESSMENT OF ACADEMIC ACHIEVEMENTS OF STUDENTS WITH SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS

The article raises issues related to the assessment of the educational achievements of students with special educational needs. The purpose of assessment is to improve the quality of education of students with special educational needs, to establish an appropriate level of their progress in general development. The content of the assessment consists in systematically updating data on the features of the educational activities of students with special educational needs in order to increase their cognitive activity and promote the normalization of development. The object of assessment is not only knowledge, formed skills and abilities, acquired in the process of communication, interaction, and learning experience of emotional and value attitude to the world around them, but also the dynamics of development in accordance with previous individual achievements. The choice of forms and methods of assessment in the context of inclusive education depends on the presence of learning difficulties and special educational needs, the level of support, adaptation, and modification of the content of education specified in the individual student development program. The assessment is considered to be a statement of fact about the educational activity and development of the applicant's personality and is confidential information. The assessment of the educational achievements of students with special educational needs is based on the principles of a stimulating approach (taking into account achievements and positive dynamics of development); objectivity (assessment in accordance with a defined curriculum); systematicity (constant monitoring of educational achievements and self-control); "assessment of the results of educational activity, not the child's personality". The main types of assessment of educational achievements are assessment as learning, assessment for learning, and assessment of learning itself. Achieving high results in learning and general development by students with special educational needs depends on the content and expected learning outcomes, the features of lesson planning, the strategies, methods, and techniques used, forms of organizing inclusive learning, the teacher's skills, and the motivation of students.

Keywords: assessment; inclusive learning; motivation; adaptation; modification; accessibility; cognitive activity.

Постановка проблеми. Інклюзивна практика в Україні, запроваджена з 2017 року, підтверджує, що інтеграція дітей шкільного віку з різними нозологіями на навчання у заклади загальної середньої освіти, організація та здійснення освітнього процесу супроводжуються низкою труднощів та проблем, які потребують негайного вирішення. З одного боку, це впливає на створення сприятливого безбар'єрного освітнього середовища, мотивації учнів з різними видами нозологій до активного навчання та розвитку, а з іншого є невід'ємною складовою ефективності цього процесу. Відповідно поряд з низкою об'єк-

тивних чинників впливу на ефективність інклюзивного навчання на практиці розглядаємо й суб'єктивні, до яких відносимо: володіння учителями комунікативними стратегіями й технологіями педагогічної взаємодії в гетерогенному освітньому середовищі, обізнаність з методикою навчання та специфікою оцінювання навчальних досягнень учнів з особливими освітніми потребами. В інклюзивному навчанні оцінювання – це не лише кінцевий результат, а складова освітнього процесу, що безпосередньо впливає на пізнавальну активність здобувачів та подальший їх гармонійний розвиток. На це, зокрема, вказують основні нормативно-

правові документи про освіту, а саме: Національна Стратегія розвитку інклюзивної освіти в Україні, Постанови “Про затвердження Концепції розвитку інклюзивного навчання”, “Про затвердження порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах”, Накази “Про затвердження Критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів (вихованців) у системі загальної середньої освіти”, “Про затвердження орієнтовних вимог оцінювання навчальних досягнень учнів із базових дисциплін у системі загальної середньої освіти”, методичні рекомендації щодо навчання дітей з ООП тощо. Зокрема у документі “Про затвердження Концепції розвитку інклюзивного навчання” зазначено: “Успішне запровадження інклюзивного навчання дітей з особливими потребами потребує вирішення завдань на державному рівні, а саме: формування нової філософії державної політики щодо дітей з особливими освітніми потребами, удосконалення нормативно-правової бази у відповідності до міжнародних договорів у сфері прав людини, реалізації та поширення моделі інклюзивного навчання дітей у дошкільних та загальноосвітніх навчальних закладах. на сьогодні організаційно-методичні засади навчального процесу у загальноосвітніх школах орієнтовані на дітей з типовим розвитком, і не враховують особливостей навчально-пізнавальної діяльності дітей з особливими освітніми потребами... Невідповідність форм і методів педагогічного впливу на таких дітей може створювати передумови для формування у них негативного ставлення до навчання, девіантної поведінки...” [2].

Означена проблема неодноразово порушувалася й у наукових колах, а зокрема у працях В. Бондар, Л. Будяк, Л. Даниленко, В. Засенко, А. Колупаєвої, Г. Кравченко, В. Липи, Л. Савчук, Н. Слободянюк, Н. Софій, О. Таранченко та інших.

Мета статті – розкрити значення педагогічних підходів до оцінювання навчальних досягнень учнів з особливими освітніми потребами.

Виклад основного матеріалу дослідження. Оцінювання навчальних досягнень учнів – один з важливих чинників впливу на подальший розвиток особистості й, особливо, з тим чи іншим рівнем підтримки. З одного боку, це складова цілісного процесу навчання й водночас можливість виявити труднощі, проблеми, прогалини у навчанні, спілкуванні, соціалізації, діагностувати прогрес чи регрес розвитку дитини, а з іншого – це критерій, що вказує на подальше проєктування освітньої траєкторії особистості (визначення напрямків підтримки, потреби у наданні допомоги, здійсненні корекції тощо). Зміст оцінювання полягає у систематичному оновленні даних про особливості навчальної діяльності здобувача з метою підвищення пізнавальної його активності та сприяння унормуванню розвит-

ку шляхом організації систематичного педагогічного спостереження, вивчення шкільної та документації фахівців (закладу освіти, ІРЦ, соціальних служб, медичних установ), аналізу учнівських робіт, порівняння прогнозованих результатів й реальних даних.

Головне завдання оцінювання полягає у підвищенні рівня та якості навчальної діяльності учнів з особливими освітніми потребами, встановленні відповідного рівня їх продуктивності у процесі навчання, вихованні та розвитку, формуванні здатності використовувати на практиці набуті знання, уміння та навички. Об’єктом оцінювання навчальних досягнень учнів з особливими освітніми потребами виступають їхні знання, сформовані уміння та навички, набутий у процесі спілкування, взаємодії та навчання досвід емоційно-ціннісного ставлення до навколишнього світу, а також цілісна динаміка розвитку. Ці та інші аспекти вказують на те, що оцінювання – складний і тривалий процес, який не відображає лише оцінку знань здобувача з того чи іншого предмета, теми, розділу. Це своєрідна складова планування процесу інклюзивного навчання. Так, цілісна інформація про учня, зібрана у процесі оцінювання, дозволяє діагностувати його потреби, а, отже, вказує на необхідні види адаптації та модифікації, що слід здійснити задля задоволення індивідуальних його запитів відповідно до навчальних можливостей, рівня розвитку та складності порушення. З іншого боку, це слугує створенню сприятливих умов подальшого розвитку особистості й вказує на шляхи підвищення ефективності освітнього процесу в умовах інклюзії.

Вважаємо, що оцінювання доречно розглядати як виявлення індивідуального підходу до особистості здобувача, що здійснюється відповідно до встановлених стандартів й водночас передбачає зворотний зв’язок. Зокрема на вибір тих чи інших форм та методів оцінювання в умовах інклюзивного навчання впливають труднощі, що виникають на основі наявних особливих освітніх потреб, рівні підтримки, адаптації та модифікації змісту навчального предмета, зазначені в індивідуальній програмі розвитку учня. Відповідно, оцінювання навчальних досягнень здобувача з особливими освітніми потребами може здійснюватися у різний спосіб, як-от:

- на основі загальних критеріїв оцінювання з можливою *адаптацією умов* його проведення й урахування особливих освітніх потреб учня;

- з урахуванням адаптації процедури *за часом та змістом*, як-от: використання доступних форм викладу інформації; урахування способу сприйняття завдань учнем; використання засобів альтернативної комунікації; збільшення часу на оцінювання та на виконання завдань; відповідність тестів змісту модифікованої програми навчального предмета тощо;

- зі зміною методів оцінювання (формування завдань різного формату, збільшеним чи шрифтом Брайля) тощо [1, 16].

Окрім того, оцінювання навчальних досягнень учнів з особливими освітніми потребами необхідно здійснювати за обсягом і характером матеріалу, визначеним індивідуальною навчальною програмою. Основними принципами, на яких базується оцінювання навчальних досягнень учнів з особливими освітніми потребами є:

а) принцип об'єктивності – оцінювання результатів навчальної діяльності відповідно до визначеної для здобувача навчальної програми та встановлених нею критеріїв;

б) принцип систематичності – постійний контроль навчальних досягнень у поєднанні з залученням учня до аналізу та оцінювання власної діяльності;

в) стимулюючий підхід – оцінювання з урахуванням досягнень, позитивної динаміки розвитку, де стимулом виступає не кількісна, а якісна оцінка (оцінні судження, педагогічна техніка, невербальні засоби);

г) принцип "оцінювання результатів навчальної діяльності, а не особистості дитини" [5].

Окрім того, на практиці педагог може використовувати різні методи оцінювання, обираючи їх у залежності від індивідуальних особливостей, навчальних можливостей здобувачів, а також теми чи змісту уроку. Зокрема під час оцінювання рівня сформованості предметних компетентностей учнів з особливими освітніми потребами необхідно вилучити ті складові (знання, уміння та навички, види діяльності), опанування яких унеможливується внаслідок наявного порушення розвитку. Це, зокрема, вказує на модифікації, які використовуються

в інклюзивному навчанні (спрощення завдань, вилучення окремих тем і розділів, зменшення обсягу знань тощо). Приміром, практика доводить, що в окремих випадках (за умови IV, V рівня підтримки) під час оцінювання необхідно урахувати можливості та особливості опанування навчального матеріалу здобувачами. За такого підходу об'єктом оцінювання виступає не рівень знань учнів, а цілісна динаміка їхнього розвитку у відповідності до попередніх індивідуальних досягнень. Заслугує на увагу й те, що в умовах інклюзивного навчання водночас оцінюються прогрес в навчальній діяльності здобувача і сформованість ключових компетентностей. Іншими словами, у ході оцінювання фахівці складають реальну картину розвитку учня з особливими освітніми потребами, обговорюють наявні труднощі та подальші перспективи на нараді команди психолого-педагогічного супроводу й приймають рішення щодо внесення коректив в індивідуальну навчальну програму. Зокрема для кожного з навчальних предметів команда фахівців психолого-педагогічного супроводу приймає рішення щодо того, у який спосіб визначати якість результатів навчання та як їх фіксувати. Характерно, що оцінка – не що інше, як констатування факту про навчальну діяльність та розвиток особистості здобувача з особливими освітніми потребами, яка є конфіденційною інформацією, на що вказує спосіб її фіксації (записи оцінювальних суджень педагога у робочому зошиті чи електронному щоденнику учня, свідоцтві досягнень, щоденнику спостережень тощо).

На сучасному етапі розмежовують різні види оцінювання, які поєднані між собою й спрямовані на виявлення рівня знань, сформованих умінь та навичок, їх набуття та узагальнення (Рис. 1).

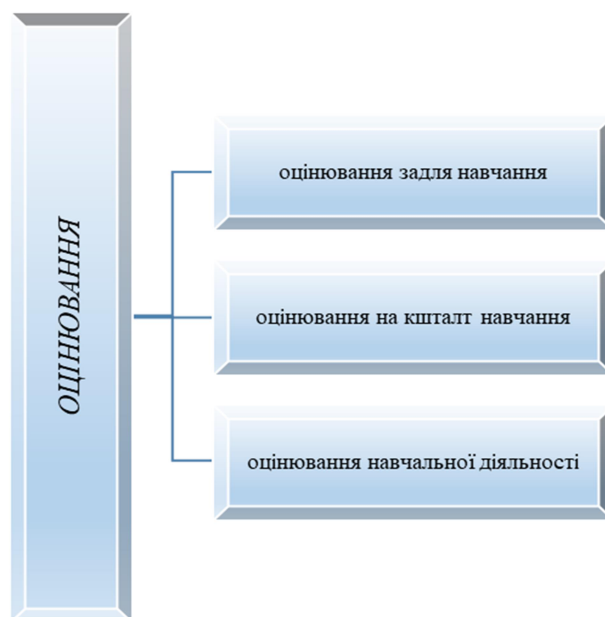

Рис. 1. Види оцінювання здобувачів освіти

Характерною ознакою сучасного оцінювання навчальних досягнень учнів з особливими освітніми потребами є нетрадиційний підхід. Його стрижневими функціонально-змістовими характеристиками є:

- діагностика у процесі оцінювання (встановлення рівня сформованості ключових компетентностей здобувача);
- мотиваційна складова (заохочення до активного навчання);
- прогностична спрямованість (накреслення подальшої освітньої траєкторії);
- сприяння керівництву й управлінню освітнім процесом (прийняття та ухвалення різного роду рішень щодо навчання, виховання, розвитку, корекції порушень);
- реалізація виховного впливу на особистість тощо [1, 10].

Охарактеризуємо окремі з видів оцінювання, що використовуються сьогодні в умовах інклюзивного навчання. Це, зокрема:

1) формувальне оцінювання, мета якого – вивчення навчальних можливостей здобувача, формулювання цілей навчання, моніторинг динаміки викладання та навчання, сприяння зворотному зв'язку, пошук шляхів підвищення пізнавальної активності. Його інструментами в інклюзивному навчанні виступають:

- портфоліо – спосіб оцінювання, представлене у формі звіту-візуалізації, що презентує поточні та кінцеві результати навчальної діяльності учнів (або педагога), який доводить навчальні й особисті досягнення;
- педагогічне спостереження та “ситуативні нотатки” – метод збору інформації про навчальні досягнення, особливості комунікації, соціалізації, динаміку розвитку учнів й, особливо, зі складними порушеннями розвитку;

2) практика реагування на потреби учнів як спосіб оцінювання ефективності запроваджених адаптацій та модифікацій щодо підвищення їхньої успішності. В її основі лежить підхід, що базується на вирішенні певної проблеми й реагуванні на ту чи іншу потребу на основі аналізу даних про особливості навчання та розвитку здобувача [5, 29];

3) бесіди – збір потрібної інформації в усній формі;

4) взаємооцінювання (прийом “Дві зірки й побажання”), що сприяє пізнанню себе, демонструє сильні сторони учня з особливими освітніми потребами, покращує закріплення пройденого матеріалу;

5) самооцінювання та рефлексія, що дозволяють контролювати власний процес навчання, оцінювати якість навчальної діяльності, визначати цілі та переваги навчання тощо [3; 4].

Практика показує, що досягнення високого рів-

ня навчальних успіхів учнями з особливими освітніми потребами узалежнюється змістом та очікуваними результатами навчання; плануванням уроків й особливостями розподілу часу; використаними стратегіями, методами і прийомами, формами організації інклюзивного навчання, а також рівнем педагогічної майстерності учителя. А тому важливо реалізувати різні підходи щодо оцінювання навчальних досягнень учнів, створювати належні умови задля зворотного зв'язку. З іншого боку, оцінювання повинно бути безперервним, спрямованим на задоволення індивідуальних запитів та інтересів учнів, таким, що ураховує рівень навчальних можливостей, загального розвитку, складність порушення особистості. Лише за таких умов воно сприятиме формуванню мотивації до навчання та слугуватиме подальшому гармонійному розвитку здобувача освіти.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок. Наше дослідження показало, що оцінювання – важлива складова цілісного освітнього процесу в умовах інклюзивного навчання, яке може позитивно впливати на соціалізацію, навчання, виховання і розвиток учнів з особливими освітніми потребами. Правильний підхід до вибору форм, методів та прийомів оцінювання дозволяє попередити появу різного роду труднощів та слугує формуванню мотивації учнів до навчання, не дивлячись на рівень складності порушення та труднощі. Перспективи подальших розвідок й досліджень полягають у пошуку нових підходів щодо оцінювання навчальних досягнень учнів з особливими освітніми потребами командою фахівців психолого-педагогічного супроводу, ефективних шляхів залучення всіх учасників освітнього процесу до взаємооцінювання й стимулювання активної навчально-пізнавальної діяльності й саморозвитку особистості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Оцінювання навчальних досягнень учнів з особливими освітніми потребами. Методичні рекомендації / укладачі: Н. Софій, О. Стягунова, О. Федоренко. Київ, УІПО, 2024, 40 с. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/inkluzyvne-navchannya/2024/07/29/Otsinyuvannya.navch.dosyahn.uchniv.z.OOP-metodrekomentatsiyi-2024.pdf>
2. Про затвердження Концепції розвитку інклюзивного навчання. URL: <https://mon.gov.ua/npa/pro-zatverdzen-nya-kontseptsii-rozvitku-inkluzivnogo-navchannya>
3. Садова І., Пантюк М. Технології коригування труднощів у навчанні та поведінці дітей з особливими освітніми потребами. *Молодь і ринок*. № 3 (235). 2025. С. 7–12. URL: <http://mir.dspu.edu.ua/article/view/325678/316320>
4. Як оцінювати дітей з особливими освітніми потребами? URL: <https://nus.org.ua/2021/02/12/yak-otsinyuvaty-ditei-z-osoblyvymy-osvitnimy-potrebamy/>
5. Ярмола Н. Оцінювання навчальних досягнень учнів з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання. URL: <https://surl.lt/gwtgpf>

THE ROLE PEDAGOGICAL PRACTICE AND LEARNING ENVIRONMENT IN THE FORMATION OF HUMANISTIC VALUES

REFERENCES

1. Otsiniuvannia navchalnykh dosiahnen uchniv z osoblyvymy osvitimy potrebamy (2024). [Assessment of academic achievement of students with special educational needs]. (Ed.). N. Sofii, O. Stiahunova, O. Fedorenko. Methodological recommendations. Kyiv, 40 p. Available at: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/inkluzyvne-navchannya/2024/07/29/Otsiniuvannya.navch.dosyahn.uchniv.z.OOP-metodrekomendatsiyi-2024.pdf> [in Ukrainian].
2. Pro zatverdzhennia Kontseptsii rozvytku inkluzyvnoho navchannia [On approval of the Concept for the development of inclusive education]. Available at: <https://mon.gov.ua/npa/pro-zatverdzhennia-kontseptsii-rozvytku-inkluzivnogo-navchannya> [in Ukrainian].
3. Sadova, I. & Pantiuk, M. (2025). Tekhnolohii koryhuvannia trudnoshchiv u navchanni ta povedyntsi ditei z osoblyvymy osvitimy potrebamy [Technologies for correcting learning and behavioral difficulties of children with special educational needs]. *Youth & market*, No. 3 (235), pp. 7–12. Available at: <http://mir.dspu.edu.ua/article/view/325678/316320> [in Ukrainian].
4. Iak otsiniuvaty ditei z osoblyvymy osvitimy potrebamy? [How to assess children with special educational needs?]. Available at: <https://nus.org.ua/2021/02/12/yak-otsiniuvaty-ditei-z-osoblyvymy-osvitnimy-potrebamy/> [in Ukrainian].
5. Iarmola, N. Otsiniuvannia navchalnykh dosiahnen uchniv z osoblyvymy osvitimy potrebamy v umovakh inkluzyvnoho navchannia [Assessment of academic achievements of students with special educational needs in inclusive education]. Available at: <https://surl.lt/gwtgpf> [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 09.11.2025

UDC 37.013

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2025.346028>

Lala Mammadova Teymur, *Doctoral Student, Teacher Training and Activity, Azerbaijan State Pedagogical University*
ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-6006-0018>

THE ROLE PEDAGOGICAL PRACTICE AND LEARNING ENVIRONMENT IN THE FORMATION OF HUMANISTIC VALUES

The formation of humanistic values is characterized as one of the most important and urgent issues of modern pedagogy. The rapid development of technology and changes in the educational environment have had a significant impact on human relationships, communication processes, and the moral foundations of learning. Therefore, the purpose of the study is to investigate the role of pedagogical practice and the learning environment in the formation of humanistic values. During the study, the methods of analysis, synthesis, and comparison of psychological and pedagogical literature were used. Literature analysis played an important role in determining the conceptual foundations of the study.

The scientific novelty of the study is that the integration of humanistic principles into the process of pedagogical practice strengthens both the personal and professional development of students. Based on the results, we can note that a learning environment based on cooperation, emotional interaction, and reflection facilitates the assimilation of humanistic values. Moreover, the study highlights that the pedagogical environment should not only transmit knowledge but also cultivate empathy, tolerance, and moral responsibility as integral components of education. The findings emphasize that humanistic pedagogy contributes to the creation of an emotionally safe and democratic atmosphere that supports the individuality of each learner. In this regard, the study offers theoretical and methodological recommendations for educators seeking to integrate humanistic principles into contemporary educational practices, particularly in digital and multicultural learning contexts.

Keywords: Humanistic values; pedagogical experience; educational process; education system; teaching methods.

Fig. 1. Tabl. 1. Ref. 7.

Лала Маммедова Теймур, *докторант, педагогічна освіта та діяльність
Азербайджанського державного педагогічного університету*
ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-6006-0018>

РОЛЬ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ ТА НАВЧАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА У ФОРМУВАННІ ГУМАНІСТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ

Формування гуманістичних цінностей характеризується як одне з найважливіших та найактуальніших питань сучасної педагогіки. Швидкий розвиток технологій та зміни в освітньому середовищі мали значний вплив на людські стосунки, процеси комунікації та моральні основи навчання. Тому метою дослідження є дослідження ролі педагогічної практики та навчального середовища у формуванні гуманістичних цінностей. Під час дослідження використовувалися методи аналізу, синтезу та порівняння психолого-педагогічної літератури. Аналіз літератури відіграв важливу роль у визначенні концептуальних основ дослідження.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що інтеграція гуманістичних принципів у процес педагогічної практики зміцнює як особистісний, так і професійний розвиток студентів. Виходячи з результатів, можна зазначити, що навчальне середовище, засноване на співпраці, емоційній взаємодії та рефлексії, сприяє засвоєнню гуманістичних цінностей. Більше того, дослідження підкреслює, що педагогічне середовище має не лише передавати